

Mieli skaitytojai,

Šiame leidinyje pristatome Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų vykdomo mokslo tiriamojo projekto pirmuosius rezultatus. Projektas „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“ kelia daugybę klausimų. Kaip susiklostė dabartinės vidurinėsios kartos šeiminis gyvenimas Lietuvoje? Kada ir kaip jos atstovai kūrė pirmas partnerystes, santuokas, skyrėsi ir vėl pradėjo partnerystes? Kada ir kokiose šeimose susilaukė vaikų? Kaip jų šeiminio gyvenimo kelias priklauso nuo socialinės klasės? Kaip ši karta investuoja į vaikus? Kokia yra jų tėvystė ir motinystė? Kaip šeima dalyvauja socialinio mobilumo procesuose? Kiek nutolę šeimų, stovinčių ant skirtingų socialinių laiptelių, gyvenimo pasirinkimai ir galimybės? Kokios viešosios politikos priemonės galėtų prisidėti prie šeimų gerovės?

Mūsų dėmesio centre – gimusieji 1970–1984 metais. Tai natūralaus socialinio eksperimento karta, kuri aktyvų šeiminio gyvenimo etapą gyveno drastiškai kintančios visuomenės sąlygomis. Jie pradėjo naują Lietuvos šeimos epochą, tačiau ji iki šiol menkai pažinta pirmiausia dėl tikslų, išsamių, šiuolaikinius standartus atitinkančių duomenų stokos.

Atsakymų į projekte keliamus klausimus ieškoma įgyvendinant du empirinius tyrimus. Pirmasis – 3000 vidurinėsios kartos gyventojų reprezentatyvi apklausa. Antrasis – 80 gyvenimo istorijų. Šiame biuletenyje pristatome mažą dalį pirmųjų tyrimo rezultatų.

Šeimos vertina vaikų priežiūros paslaugas, tačiau ar jas renkasi? ◀

Jurga Bučaitė-Vilkė

Pastaruoju metu Lietuvoje itin daug diskutuojama apie ikimokyklinio (arba ankstyvojo) amžiaus vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų infrastruktūros plėtrą miesto ir kaimiškosiose savivaldybėse. Itin daug diskusijų kelia vaikų priežiūros paslaugų lopšeliuose ir darželiuose prieinamumas, vietų pasiūla arti gyvenamosios vietos ar darbovietės, paslaugų kaina ir valstybės subsidijuojamų paslaugų krepšelis, ikimokyklinio ugdymo pedagogų kvalifikacija. Didžiųjų miestų ir vadinamosiose žiedinėse savivaldybėse labai aktualus darželio vietų pasiūlos ir paklausos santykis ir vaikų priežiūros paslaugų institucijų tinklo išdėstymas. Mažesnėse kaimiškosiose savivaldybėse šeimos dažniausiai susiduria su darželių geografinio pasiekiamumo, paslaugų kaštų subsidijavimo ar ugdymo kokybės klausimais.

Turinys

Šeimos vertina vaikų priežiūros paslaugas, tačiau ar jas renkasi?.....	1
<i>Jurga Bučaitė-Vilkė</i>	
Tarpgeneracinė parama apsirūpinant būstu.....	3
<i>Rasa Indriliūnaitė</i>	
Laikas kaip nelygybės akseleratorius.....	4
<i>Ieva Dryžaitė</i>	
Gyvename kaip tėvai, bet norėtume geriau.....	7
<i>Aušra Maslauskaitė</i>	
Tėčių emocinis kapitalas ir socialinė nelygybė.....	8
<i>Artūras Tereškinas</i>	

Labai svarbu diskutuoti apie bendrą sisteminį požiūrį, kaip turėtų būti vystoma ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų sistema, ar valstybė turėtų daugiau investuoti į tinkamas, prieinamas ir kokybiškas paslaugas ar, priešingai, svarstyti apie didesnes išmokas vaikams auginančioms šeimoms, kurios pačios galėtų apsispręsti dėl vaikų auginimo strategijos.

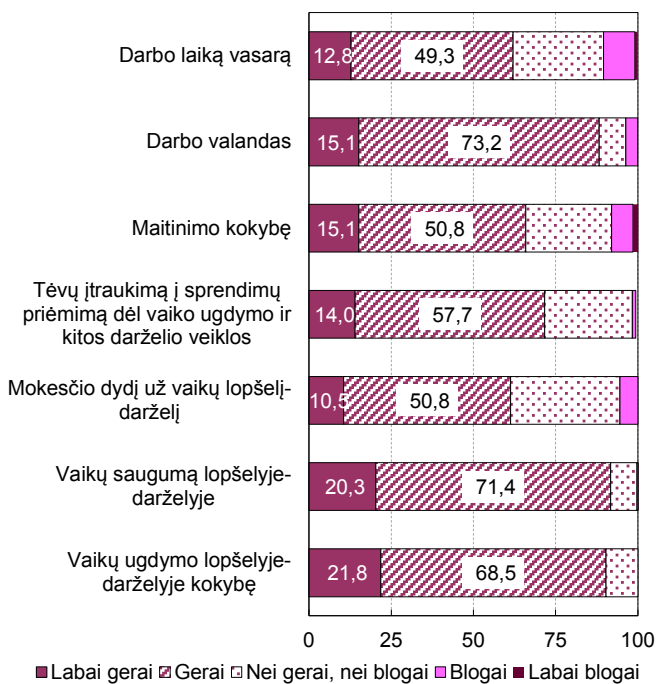
Bendrai kalbant apie šeimai palankią politiką, daug dėmesio skiriama kompleksinėms priemonėms, įgalinančioms darbo ir šeimos derinimą, tarp jų vaiko priežiūros atostogų trukmę, lanksčias darbo rinkos priemones ir valstybės paramą vaiko priežiūrai. Taip vadinamosios defamilialinės (Šiaurės) šalys įgyvendina įvairiapusiškas šeimos politikos priemones, tokias kaip subsidijuojama ir institucionalizuota vaikų priežiūros infrastruktūra, lanksti darbo rinka ir vaikų priežiūros atostogos (Sümer, 2009). Pavyzdžiui, 2018 m. Islandijoje vaikų, nuo

3 metų amžiaus lankančių darželius, skaičius siekia net 97,4 proc. Priešingai, familialistinėse valstybėse darbo ir vaikų priežiūros derinimas laikomas pačių šeimų problema, čia vaikų priežiūros paslaugų infrastruktūra mažiau subsidijuojama ir mažiau palanki tėvų profesiniams įsipareigojimams, ypač vaikams esant iki 3 metų amžiaus. Teigiama, kad 2018 m. Europos Sąjungos šalyse bendras vaikų (nuo 4 metų amžiaus), lankančių vaikų priežiūros ir ugdymo įstaigas, skaičius jau pasiekė 95,4 proc. ir didėja toliau (EURYDICE ataskaita, 2019).

Kaip rodo reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“, atliktos 2019 m., duomenys, gyventojų, kurių amžius svyruoja nuo 34 iki 48 metų, nuomonės apie vaikų priežiūros paslaugų vystymo strategijas skiriasi. Klausimo, kurią valstybės šeimos gerovės palaikymo strategiją palaikytumėte – ar išmokų didinimą, ar kokybiškų ir prieinamų paslaugų šeimai plėtrą – atsakymai skiriasi žvelgiant į vyrų ir moterų atsakymus (1 lentelė). Kaip matyti, labiau palaikoma nuomonė, kad valstybė turi labiau rūpintis bendros šeimai reikalingų paslaugų infrastruktūros vystymusi (pritaria daugiau nei pusė, t. y. 54,3 proc. respondentų), nei išmokų ar pašalpų sistemos užtikrinimu (pritariančiųjų tik 39,1 proc.). Matomi ir skirtumai tarp lyčių vertinimų. Prieinamų paslaugų vaikų priežiūrai svarbą labiau palaiko moterys. Tai gali būti susiję su didelio moterų ekonominio užimtumo Lietuvos darbo rinkoje rodikliais ir šeimų kokybiškesnės vaikų priežiūros ir ugdymo prioritetu. Taip pat tai gali sąlygoti didesnis šeimoms ir darbo įsipareigojimų derinimo politikos poreikis.

Kalbant apie įvairius ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų kriterijus, tokius kaip darželių paslaugų mokesčiai, vaikų ugdymo kokybė, saugumo užtikrinimas, darbo valandos ir maitinimas, išsiskiria gana palankus tėvų, turinčių nepilnamečių vaikų iki 7 metų amžiaus, vertinimas (žr. Pav.). Remiantis apklausos rezultatais, galime matyti, kad daugiausiai palankaus įvertinimo sulaukė tokios vaikų priežiūros infrastruktūros charakteristikos, kaip palankios darbo valandos, vaikų saugumo ir ugdymo kokybės užtikrinimas įstaigose. Daugiausiai rūpesčių tėvams kelia

1 pav. Vaikų lopšelių-darželių charakteristikų vertinimas proc., N=538 (tik turintys vaikų iki 7 metų amžiaus)

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

1 lentelė. Požiūrių į šeimos paslaugų sistemos vystymą skirtumai tarp lyčių, N=3005

Kuriai nuomonei Jūs labiau pritartumėte?	Vyrai (proc.)	Moterys (proc.)	Visi (proc.)
Valstybė pirmiausia turėtų didinti išmokas, pašalpas, mokesčių lengvatas šeimoms	15,9	23,2	39,1
Valstybė pirmiausia turėtų rūpintis kokybiškais ir prieinamais paslaugomis šeimai	21,2	33,1	54,3
Nežino, neatsakė	3,7	2,9	6,6
Iš viso	40,8	59,2	100

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

vaikų maitinimo kokybės ar darbo laiko vasarą aspektai, kurių dalis, tikėtina, labiausiai susijusi su neseniai LR sveikatos apsaugos ministerijos įgyvendintais vaikų maitinimo ugdymo įstaigose pokyčiais.

Kaip rodo projekto „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“ apklausos, atliktos 2019 m., rezultatai, bendra Lietuvoje veikianti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų infrastruktūra vertinama palankiai. Tačiau taip pat derėtų atidžiau vertinti skirtingų miesto ir kaimo savivaldybių situaciją, atsižvelgti į socioekonominę šeimų padėtį pagal išsilavinimą, pajamas ar šeimos sudėtį,

kurių vaikų ugdymo paslaugų poreikis gali skirtis. Nustatyta, kad didžiausi skirtumai vertinant vaikų darželių paslaugas matomi tarp tėvų grupių, gyvenančių mažesniuose (iki 2 tūkst. gyventojų) miesteliuose, ir tėvų, gyvenančių sostinėje. Skirtingi vertinimai gali būti siejami su skirtingais vaikų priežiūros sistemos plėtros lūkesčiais, – kaimo vietovėse aktualus įstaigų pasiekiamumas ar paslaugų kaštai, o Vilniuje – darželio vietų pasiūla ir paklausa.

Literatūra

Sumer, S. 2009. *European Gender Regimes and Policies: Comparative Perspectives*. Ashgate.

Tarpgeneracinė parama apsirūpinant būstu ◀

Rasa Indriliūnaitė

Būsto sektorius įvardijamas kaip viena iš potencialių nelygybių ir kaip skirtumas tarp kartų generatorių. Jungtinės Karalystės ir kitų šalių tyrėjai pastebi, kad vyresnės kartos turėjo geresnes galimybes apsirūpinti būstu, nes jo pasiūla ir prieinamumas buvo geresni. Priešingai, pastaraisiais dešimtmečiais stipriai išaugus nekilnojamojo turto kainoms, būsto nuosavybės siekiančios jaunesnės kartos patiria daugiau sunkumų (Higgs, Gilleard, 2010). Tyrimai rodo, kad tėvų turima būsto nuosavybė suteikia ekonominį pranašumą ir leidžia jiems sutaupyti mažiau išleidžiant gyvenamojo būsto išlaikymui bei sukauptus ekonominius resursus perleisti vaikams, įvairiais būdais prisidedant prie jų būsto nuosavybės įgijimo (Mulder, Smiths, 2013). Visgi ši praktika skatina būsto kainų infliaciją ir siaurina būsto nuosavybės teisės prieinamumą tiems asmenimis, kurie negauna konkrečios tėvų ar kitų artimų asmenų paramos. Tokie galimybių apsirūpinimo būsto sektoriuje skirtumai palaiko ir stiprina nelygybę tarp kartų (Mulder, 2007). Būsto nuosavybės perleidimas taip pat yra siejamas su socialinio ir ekonominio statuso perdavimu tarp kartų (Lersch, Luijckx, 2015). Būsto nuosavybės, kaip vienintelės siektinos būsto valdos, samprata dažnai yra suformuojama pirminės socializacijos metu – ji gali būti siejama ir su šeimos vertybinėmis nuostatomis būsto atžvilgiu, ir sąlygota platesnio šalies būsto politikos sektoriaus ir jame dominuojančių būsto formų konteksto (Helderman, Mulder, 2007).

Lietuvoje vyriausiųjų vidurinėsios kartos atstovų (dabartinių 44–48 metų amžiaus) savarankiškas debiutas būsto sektoriuje praktiškai sutapo su intensyviais šio sektoriaus pertvarkos procesais, vykusiais Lietuvos nepriklausomybės pradžioje. Besiformuojantis naujas šalies būsto politikos modelis¹, pasižymintis išskirtinai liberaliais bruožais ir asmeninės

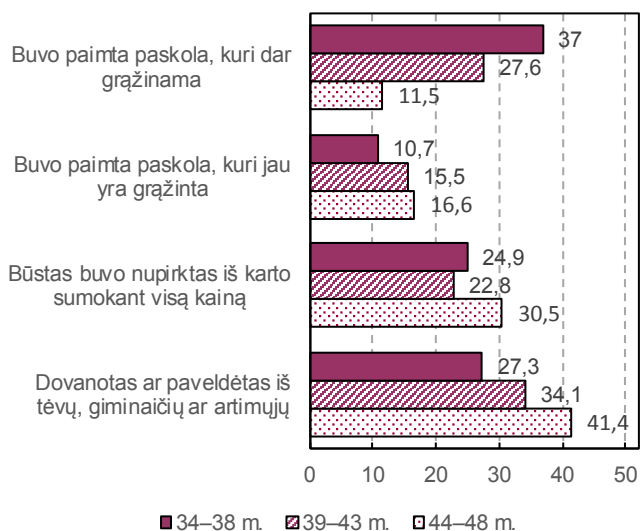
atsakomybės už apsirūpinimą būstu delegavimu patiems gyventojams, lėmė išskirtinę tėvų šeimos paramos apsirūpinant būstu reikšmę. Ilgainiui auganti privataus būsto rinka išplėtė tiek pačių būstų pasiūlą šalyje, tiek ir pasiūlė įvairių finansinių produktų (būsto paskolos, išperkamoji nuoma), atverdama įvairesnes pasirinkimų galimybes, tačiau esant menkam valstybės reguliavimui, pastarieji iš esmės yra prieinami tik didesnių pajamų namų ūkiams. Minėtos būsto rinkos kaitos tendencijas atspindi ir reprezentatyvios 34–48 m. amžiaus Lietuvos gyventojų apklausos (N=3005)² rezultatai apie dabartinio gyvenamojo būsto įsigijimą. Didžiausia jaunesniųjų vidurinėsios kartos atstovų (34–38 m. amžiaus asmenų (namų ūkių)) dalis nurodo, kad dabartinį gyvenamąjį būstą dažniau yra įsigiję paskolos, kuri dar yra gražinama, lėšomis – 37 proc. (N=293), nei sumokant visą kainą, ar jį paveldėję iš tėvų ar artimųjų. Didžiausia vyriausiųjų vidurinėsios kartos atstovų (44–48 m. amžiaus asmenų (namų ūkių)) dalis pažymi, kad dabartinį gyvenamąjį būstą yra paveldėję iš tėvų, giminaičių ir artimųjų – 41,4 proc. (N=728) (1 pav.). Pastarosios tendencijos susijusios ir su Europos gyvenimo kokybės tyrimo duomenis, kad jaunesnio amžiaus būstų savininkai dažniau naudojami išoriniais finansiniais mechanizmais, būsto paskolomis nei tiesiogine tėvų ar artimųjų parama būstu, o vyresnieji vidurinėsios kartos būsto nuosavybės turėtojai, atvirkščiai, dažniau ją yra paveldėję ar gavę dovanų iš savo tėvų ar artimųjų.

Apibendrinant tėvų paramos apsirūpinant būstu reikšmę vidurinėsios kartos atstovams, stebimas kintantis paramos pobūdis, – vyresnieji vidurinėsios kartos atstovai šios paramos dažniau sulaukdavo tiesiogiai nuperkant ar perleidžiant

galėdama pasinaudoti valstybės parama įsigyjant turimą būstą, o jų vaikai susiduria su liberalios būsto rinkos keliamais iššūkiais – rinkos diktuojamomis gyvenamojo būsto kainomis, ribojančiomis arba nukeliančiomis į ateitį būsto nuosavybės įgijimą (Braziene ir kt., 2018; Indriliūnaitė, Žily, 2018).

²Reprezentatyvi 34–48 metų Lietuvos gyventojų apklausa (N=3005) atlikta 2018–2019 m., įgyvendinant mokslo tyrimų projektą „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“ (fin. Europos socialinio fondo (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712 pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMT LT)).

1 pav. Kaip Jūs (Jūsų namų ūkis) įsigijote dabartinį gyvenamąjį būstą?
(N=2132)

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

Pastaba: Egzistuoja statistiškai reikšminga priklausomybė ($\chi^2(6, N=2132) = 141,399; p < 0,001$) ir statistiškai reikšmingas silpnas ryšys ($V=0,182; p < 0,001$).

nuosavybės teises į būstą, o jaunesnieji tos pačios kartos atstovai, tikėtina, finansinės tėvų paramos dažniau sulaukia jau pasinaudojus privačios būsto rinkos produktais – būsto paskolomis ir pan. Šios tendencijos atskleidžia ir šalies būsto rinkos politikos bei privataus būsto fondo struktūros kaitą,

kuomet vyresnieji vidurinėsios kartos atstovai dažniau reziduoja paveldėtame būste, o jaunesnieji labiau linkę naudotis skolinimosi mechanizmais. Skirtinga namų ūkių elgsena apsirūpinimo būstu atžvilgiu, kaip rodo kitų šalių (pavyzdžiui, Vokietijos) būsto rinkos tendencijos, sukuria prielaidas skirtumams tarp klasių ir kartų, būsto nuosavybe disponuojančių tėvų vaikams turint daugiau galimybių vėlesniame amžiuje tapti būsto savininkais. Siekti būsto nuosavybės ilgalaikėje perspektyvoje tampa vis sudėtingiau ir brangiau tiems vidurinėsios kartos namų ūkiams, kurių tėvai užima žemesnę socioekonominę poziciją ir paramą būstui teikia finansinėmis perlaidomis.

Literatūra

Helderman, A., Mulder, C. 2007. "Intergenerational Transmission of Homeownership: The Roles of Gifts and Continuities in Housing Market Characteristics." *Urban Studies* 44(2): 231–247.

Higgs, P., Gilleard, C. 2010. "Generational Conflict, Consumption and the Ageing Welfare State in the United Kingdom." *Ageing and Society* 30(8): 1439–1451.

Lersch, P. M., Luijckx, R. 2015. "Intergenerational Transmission of Homeownership in Europe: Revisiting the Socialisation Hypothesis." *Social Science Research* 49: 327–342.

Mulder, C. H., Smits, A. 2013. "Inter-Generational Ties, Financial Transfers and Home-Ownership Support." *Journal of Housing and the Built Environment* 28(1): 95–112.

Mulder, C. H. 2007. "The Family Context and Residential Choice: A Challenge for new Research." *Population, Space and Place* 13(4): 265–278.

► Laikas kaip nelygybės akseleratorius

Ieva Dryžaitė

Derinant šeimos poreikius laikas tampa vienu iš esminių kriterijų, nusakančiu sėkmingai ar nesėkmingai vyksta motinystės ar tėvystės procesas. Lietuvoje atlikto „Šeimų ir nelygybių tyrimo“ (2019) duomenys rodo, kad net 58 proc. moterų ir 52 proc. vyrų negali lanksčiai planuoti darbo laiko pagal asmeninius ir šeimos poreikius. Mokslininkai tokią tendenciją interpretuoja kaip situaciją, kai šiuolaikinio gyvenimo standartai tėvus verčia būti tobulais tėvais savo vaikams ir tobulais darbuotojais tuo pačiu metu (Hays, 1996, Kelly, Ammons, Chermack, Moen, 2010), tačiau dirbančių tėvų galimybės atitikti šiuos reikalavimus yra labai nevienodos.

Analizuojant projekto „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“ biografinius interviu pastebima, kad net ir pasiturinčios šeimos, sukaupusios pakankamus socialinius, ekonominius ir kultūrinius resursus, yra veikiamos prekarizuoto gyvenimo tendencijų. Visgi su nestabilumu ir pažeidžiamumu jos ganėtina sėkmingai tvarkosi naudodamos gausius vidinius išteklius. Šiuo atžvilgiu skurdesnės ar net vidurinės klasės šeimos tokių galimybių neturi ir labai rizikuoja nuskursti, pervargti ir nebegebėti palaikyti esamos gyvenimo kokybės. Toliau tekste nagrinėjama, kokias tendencijas, susijusias su laiku, mums rodo *Šeimų ir nelygybių tyrimo duomenys*, kiek laiko vyrai ir moterys skiria įvairioms kasdienėms veikloms, ir

pasvarstysime, dėl ko laiko dimensija turėtų būti naudojama atliekant nelygybių analizę.

Ar moterų kasdienio laiko resursai tirpsta greičiau nei vyrų?

Šeimų ir nelygybių tyrimo (2019) apklausos metu respondentų buvo klausama, kiek vyrai ir moterys skiria laiko kasdienėms veikloms tipišką darbo dieną arba savaitgaliais. Pagal veiklų pasiskirstymą matyti (1 pav.), kad panaši dalis visų vyrų (94–96 proc.) ir panaši dalis visų moterų (94–99 proc.) kasdien skiria dalį savo laiko *laisvalaikiui ir pomėgiams, televizoriui žiūrėti, buities darbams* (apsipirkti, apsilankyti įvairiose įstaigose). 6 proc. daugiau vyrų nei moterų kasdien dirba *apmokamą darbą ir keliauja į darbą*. Kur kas mažesnė moterų dalis (45 proc.) nei vyrų (89 proc.) savo kasdienio laiko skiria *smulkiems remonto darbams namuose, automobilio remontui, aplinkos darbams*. Atitinkamai tokiems darbams kaip *skalbimas, maisto gamyba ir namų valymas* savo kasdienio laiko skiria 99 proc. moterų ir 79 proc. vyrų. Kalbant apie *vaikų priežiūrą* skirtumai tarp vyrų ir moterų dar labiau išryškėja – 47 proc. vyrų ir 62 proc. moterų kasdien prižiūri ir auklėja vaikus. Taip pat nežymiai daugiau moterų (4 proc.) nei vyrų skiria savo laiko *pagyvenusių žmonių globai ar slaugai*. Būtų galima teigti, kad laiko pasiskirstymas pagal

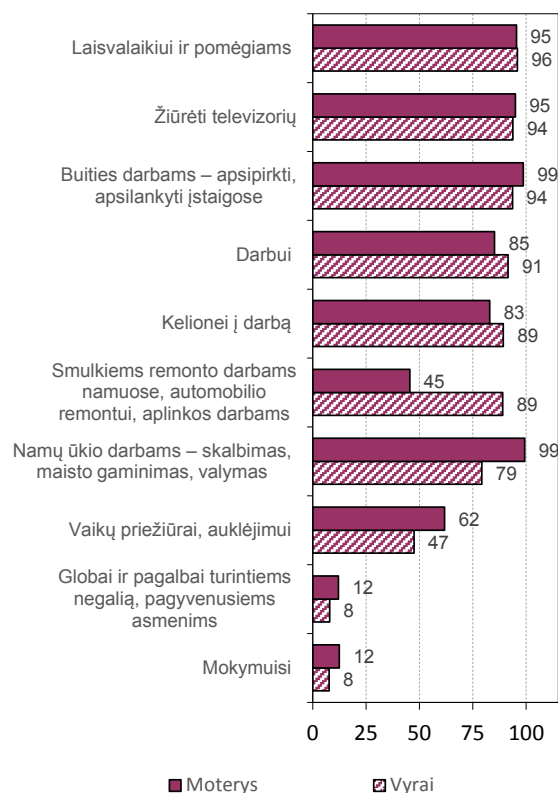
lytį stipriau pasireiškia tik keliose kasdienėse veiklose – vaikų priežiūros, jų auklėjimo bei namų ūkio darbai vis dar yra moterų darbas, o smulkūs remonto darbai, automobilio priežiūra ar aplinkos tvarkymas – vyrų.

Visgi kur kas didesni skirtumai tarp vyrų ir moterų laiko išryškėja, kai kalbama ne tik apie tai, ar apskritai tam tikrai veiklai yra skiriama laiko, bet ir kiek to laiko skiriama. Kaip matyti iš 2 ir 3 grafikų, egzistuoja nemaži skirtumai tarp vyrų ir moterų skiriamo laiko kiekio atitinkamoms kasdienėms veikloms. Vyrų ne tik dažniau nei moterys, bet ir daugiau laiko skiria tokioms veikloms kaip *apmokamas darbas, televizoriaus žiūrėjimas, laisvalaikis* bei *smulkūs remonto darbai, automobilio priežiūra, aplinkos darbai*, o moterys ne tik dažniau nei vyrai, bet ir daugiau savo laiko skiria *namų ūkio, buities, vaikų priežiūros* darbams. Detalesnė analizė rodo, kad vis dar egzistuoja didelė nelygybė tarp vyrų ir moterų pagal tai, kaip praleidžiamas kasdienis laikas. Darbo dieną moterys vidutiniškai 1,5 valandos daugiau nei vyrai skiria savo laiką *vaikams priežiūrėti ir auklėti*, vidutiniškai 1 valanda ilgiau *skalbia, ruošia maistą, valo ar rūpinasi kitais buities darbais*. Vyrų 18 minučių vidutiniškai ilgiau *dirba apmokamus darbus*, 7 minutėmis ilgiau *važiuoja į darbą ir namo*, 9 minutėmis ilgiau nei moterys *įprastą dieną užsiima smulkiais remonto darbais, automobilio remontu ar aplinkos tvarkymu*. Remiantis tyrimo duomenimis taip pat matyti, kad vyrai vidutiniškai 16 minučių ilgiau *žiūri televizorių* bei 9 minutėmis daugiau nei moterys skiria laiko *savo laisvalaikiui*.

Apibendrinant galima teigti, kad moterys tipišką darbo dieną vidutiniškai 2 valandomis ir 50 minučių ilgiau nei vyrai skiria vaikų priežiūrai, namų ūkio darbams, globai ar slaugai, buities darbams, o vyrai 34 minutėmis ilgiau dirba, važiuoja į darbą, užsiima smulkiais remonto darbais bei 25 minutėmis daugiau nei moterys skiria laiko laisvalaikiui ir televizoriui žiūrėti. Šie rezultatai rodo, kad moterys, kasdien vykdydamos įvairius namų ūkio, buities darbus ir vaikų priežiūros veiklas, vis dar sugaišta kur kas daugiau laiko nei vyrai.

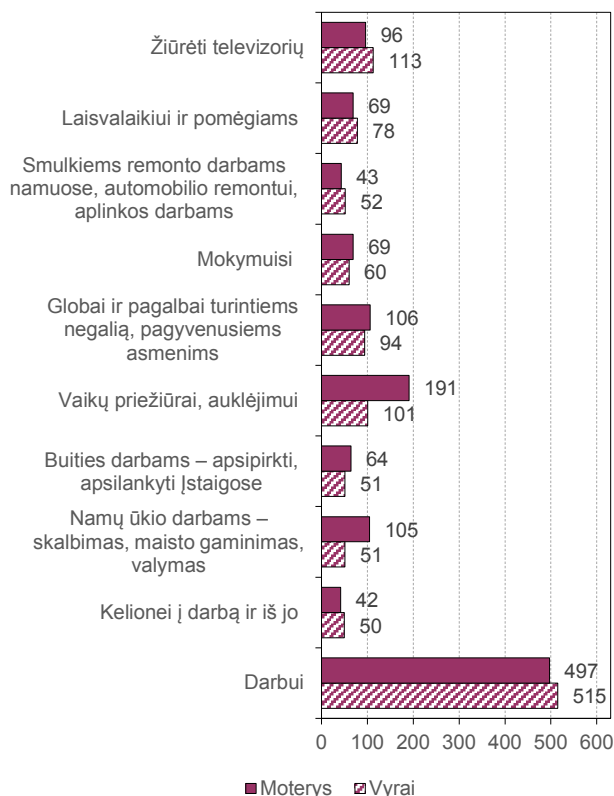
Arlie Hochschild (1997, 2001) pastebėjo, kad moterų darbas susideda iš 4 etatų, pirmasis yra namų ūkio ir vaikų priežiūros darbai, antrasis – apmokamas darbas. Gyvenant prekariizuoto ir nuolat kintančio gyvenimo sąlygomis reikalingos vis didesnės emocinės pastangos išlaikyti psichologinę pusiausvyrą šeimose, kadangi išoriškai atsiranda labai daug veiksmų, kurie kėsina į šią pusiausvyrą. Taigi, A. Hochschild mano, kad emocinis moterų darbas yra trečiasis jų etatas, o ketvirtasis yra „enterprenystė“ arba „mamaenterprenystė“ – šeimos instituto valdymas remiantis kapitalistiniais principais ir neoliberalistinėmis idėjomis. J. A. Wilson ir E. C. Yochim (2015) „mamaenterprenystės“ principu organizuojamas šeimas tapatina su įmonėmis – stiprios šeimos yra tarsi gerai valdomos organizacijos, lanksčiai prisitaikančios prie kintančio pasaulio ir efektyviai valdančios laiko, finansų ir emocijų resursus, o tokios šeimos, kurios negeba to daryti, tampa

1 pav. Vyrų ir moterų dalis, kurie skiria laiko atitinkamoms veikloms tipišką dieną proc.

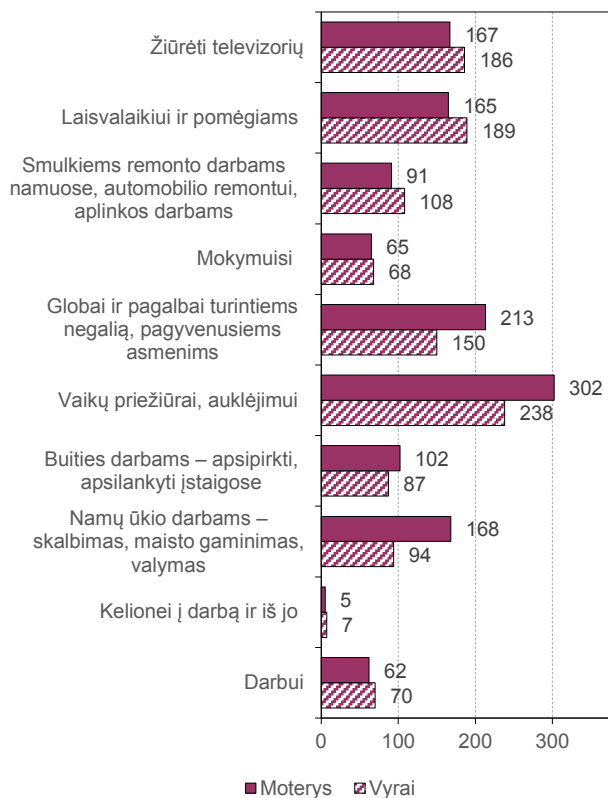
Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

2 pav. Tipišką darbo dieną vidutiniškai skiriamo laiko kiekis rutininėms veikloms (minutėmis)

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

3 pav. Savaitgalį vidutiniškai skiriamo laiko kiekis rutininėms veikloms (minutėmis)

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

pažeidžiamos, silpnos ir nesėkmingos. Tokia didelė atsakomybė tampa nuolatiniu ir sekinančiu darbu, kuris dažniausiai užgula moterų pečius, bet vis dažniau – ir vyrų. Lietuvoje šių naujai užgimstančių, bet dar neįsitvirtinusių tendencijų rodo, kad ilgas valandas vyrai savaitgaliais (bet ne tipiškomis darbo dienomis) skiria įvairioms namų ir buities veikloms bei vaikų priežiūrai.

Savaitgaliais nebemokame ilsėtis?

Pastebima, kad **savaitgaliais**, sumažėjus apmokamam darbui ir kelionei į darbą skiriamo laiko, kitos veiklos, nesusijusios su laisvalaikiu bei poilsiu, itin paintensyvėja, ir joms skiriamo laiko kiekis didėja beveik dvigubai – vidutiniškai **5–6 valandomis**¹. Savaitgaliais vyrai vidutiniškai 11 val. 39 minutes, o moterys 14 val. 37 minutes skiria savo laiko namų ūkio, buities, vaikų priežiūros, globos ar slaugos, smulkiems remonto darbams, automobilio priežiūrai bei aplinkos tvarkymui (3 pav.). Svarbus aspektas yra tas, kad tiek moterys, tiek vyrai savo apmokamam darbui savaitgaliais skiria apie 1 valandą. Laisvalaikiui, televizijai žiūrėti ir mokymuisi vyrai savaitgaliais skiria vidutiniškai 3 valandomis ir 14 minučių daugiau nei įprastomis dienomis, o moterys 2 valandomis ir 44 minutėmis daugiau nei įprastomis dienomis. Bendrai savaitgalį vyrai vidutiniškai 7 valandas, o moterys vidutiniškai 6,5 valandas žiūri televizorių, leidžia laisvalaikį, ilsisi ar mokosi.

¹ Vyrai 5 valandomis ir 28 minutėmis savaitgaliais daugiau nei tipišką darbo dieną; moterys – 6 valandomis ir 5 minutėmis savaitgaliais daugiau nei tipišką darbo dieną skiria savo laiko namų ūkio, buities, vaikų priežiūros, globos ar slaugos, smulkiems remonto darbams, automobilio priežiūrai bei aplinkai tvarkyti.

Šie tyrimo duomenys rodo, kad ir vyrai, ir moterys savaitgaliais daugiau laiko skiria namų ūkio, buities, globos ar slaugos, smulkiems remonto darbams ir vaikų priežiūros veikloms² nei laisvalaikiui, televizoriui žiūrėti ar mokymuisi. Apmokamo darbo įsiskverbimas į laisvadienius ir kitų rutininių veiklų gausa palaipsniui skatina tendenciją, kurią J. Schor (1991) vadina laisvalaikio susitraukimu.

Apibendrinimas

Analizuojant kokybinius *Šeimų ir nelygybių tyrimo* biografinius interviu pastebima, kad tiek vyrams, tiek moterims laiko aspektas buvo aktualus kalbant apie kasdienybę. Visgi vyrai šiek tiek rečiau minėjo laiko trūkumo padarinius³ nei moterys. Vienas iš paaiškinimų gali būti tas, kad šeimose kasdinių darbų pasiskirstymas vis dar nėra tolygus tarp vyrų ir moterų, ypač kai kalbama apie laiko resursus, kuriuos įvairioms veikloms skiria vyrai ir moterys tipišką darbo dieną. Analizuojant savaitgaliais skiriamo laiko kiekį, pastebima, kad netolygumas tarp vyrų ir moterų išlieka, tačiau taip pat ryškėja tendencija, kad ir vyrai, ir moterys įvairioms buities, namų, vaikų priežiūros ir globos veikloms skiria daugiau laiko nei poilsiui ar laisvalaikiui. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ne tik moterys, bet ir vyrai vis labiau yra įsukami arba patys įsisuka į spartėjančio tempo ir gausėjančių užduočių spąstus, nes kasdien atsiranda vis daugiau „privalomų“ veiklų ir vis mažiau laisvalaikio. E. P. Thompson (1967) tokią tendenciją vertina kaip prarastą šiuolaikinio žmogaus gebėjimą „tiesiog paprastai leisti laiką“, o šio gebėjimo praradimas darbo rinkoje ir šeimoje kuria išnaudojimu bei kontrole grindžiamus santykius ir despotiškai darbuotojų ar šeimos narių laiką besisavinančius darbo bei šeimos organizavimo sprendimus.

Taigi ne tik tokie resursai kaip finansai, socialiniai ryšiai, ekonominis kapitalas, švietimas, sveikata, bet ir laikas gali nulėmti vienu grupių nelygybę kitų grupių atžvilgiu. Stebint šiuolaikinio gyvenimo greitį akivaizdu, kad laiko dimensijos panaudojimas nelygybių dinamikos analizėje yra būtinas. Nevienodos galimybės atlikti kasdienės veiklas ir patenkinti šiuolaikinio gyvenimo kuriamus poreikius neišvengiamai didina nelygybę tarp įvairių visuomenės grupių – moterų ir vyrų, pasiturinčių ir nepasiturinčių, turinčių mažų vaikų ar slaugomų ligonių ir jų neturinčių, galinčių savo darbą derinti su šeimos poreikiais ir negalinčių – kadangi pakankamų materialinių resursų, socialinių galimybių ar laiko stokojantys žmonės susiduria su kur kas didesniais kasdieniais iššūkiais dirbti, rūpintis artimaisiais, ilsėtis.

Į kasdienybėje dingstančio laiko aspektą reikėtų ypatingai atsižvelgti kuriant mobilumo principu organizuojamas viešąsias paslaugas. Viešųjų paslaugų centralizavimas ir

² Vaikų priežiūros veikla gali persidengti ir su namų ūkio ir buities darbais, ir su laisvalaikiu.

³ Pvz., nuovargį, kaltę, kad per mažai laiko gali skirti vaikams, nepasitenkinimą, konfliktus su darbdaviais, apatiją, laisvalaikio ir poilsio stoką.

lokalumo naikinimas pastaruoju metu yra gana aktyviai diskutuojami viešojoje ir politinėje erdvėje, tačiau naikinant ar apsunkinant žmonių prieinamumą prie viešųjų paslaugų ir siūlant vis didesnes mobilumo praktikas, reikėtų atsižvelgti į žmonių laiko resursus, kurie itin sparčiai tirpsta kasdienio gyvenimo kovoje už esamo gyvenimo standartų palaikymą ir geresnės ateities siekį sau ir savo vaikams.

Literatūra

Young, M. C. 2010. Gender Differences in Precarious Work Settings. *Relations Industrielles/Industrial Relations*, Vol. 65, No. 1

Hays, S. 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.

Hochschild, A. R. 1997. *The time bind: When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Book

Hochschild, A. R. 2001 *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*, New York, Holt Paperbacks. (Originally published 1997)

Kelly, E. L., Ammons, S. K., Chermack, K., Moen, P. 2010. Gendered challenge, gendered response: Confronting the ideal worker norm in a white-collar organization. *Gender & Society*, 24, 281–303.

Šeimų ir nelygybių tyrimas. 2019.

Thompson, E. P. 1967. "Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism." *Past & Present* 38 (1): 56–97

Wilson, J. A., Yochim, E. C. 2015. "Mothering Through Precarity." *Cultural Studies* 29 (15): 669–686.

Gyvename kaip tėvai, bet norėtume geriau ◀

Aušra Maslauskaitė

Vidurinioji Lietuvos karta mano, jog socialinėmis kopėčiomis beveik nepasistūmėjo lyginant su tėvais, tačiau norėtų per kelias pakopas pakilti ir to tikisi iš savo vaikų ateityje. Tai atskleidė „Šeimų ir nelygybių tyrimas“, kurio metu apklausti 35–49 metų amžiaus 3000 Lietuvos gyventojų.

Subjektyviai suvokta socialinės klasės pozicija, taip pat tarpgeneracinio socialinio mobilumo vertinimas yra svarbūs matai, pagal kuriuos galima įvertinti visuomenės susisluoksniavimą, gyventojų stratifikacinės sistemos atvirumo suvokimą. Apklausos metu Lietuvos gyventojų prašėme įsivaizduoti, kad „visą Lietuvos visuomenę galima suskirstyti į 7 sluoksnius priklausomai nuo turimų pajamų, ką žmonės gali sau leisti, kaip gyvena, ar yra gerbiami visuomenėje“, ir nurodyti, kuriam socialiniam sluoksniui jie priskirtų save. Be to, įvardinti norimą pasiekti socialinį sluoksnį, taip pat įvardinti tėvų padėtį iki respondentams sukako maždaug 15 metų. Be to, vaikus auginančių tėvų klausta ir apie vaikų socialinio mobilumo lūkesčius.

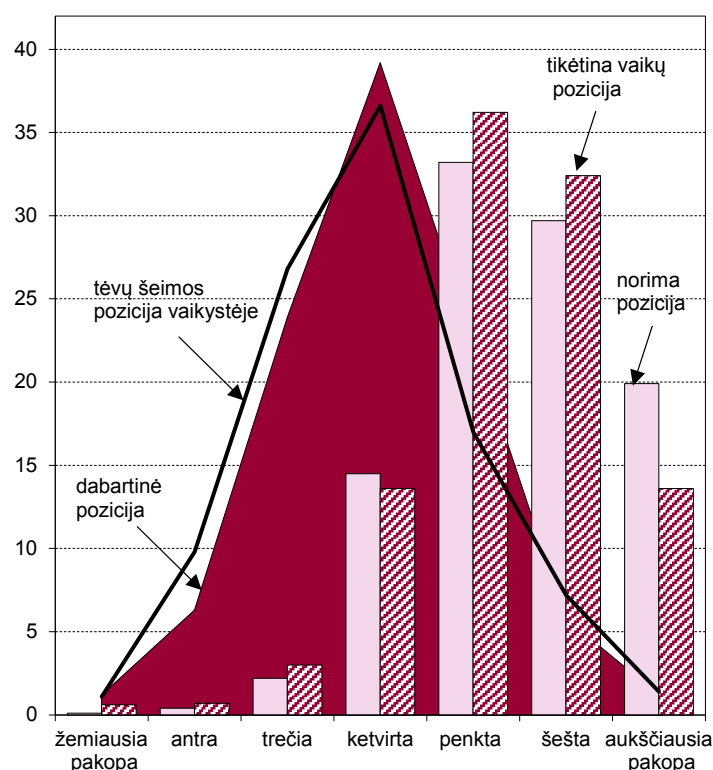
7 proc. vidurinėsios kartos Lietuvos gyventojų mano, kad jie stovi socialinių kopėčių viršuje (šešta ir septinta pakopos) ir maždaug tiek pat – apačioje (pirma ir antra pakopos, vos 7,5 proc.). Socialinių kopėčių vidurį (ketvirta pakopa) manosi pasiekę 39,2 proc. apklaustųjų. Vienu laipteliu žemiau už vidurį – 23,9 proc., o vienu laipteliu aukščiau už vidurį – 22,5 proc.

Visgi žvelgiant į tyrimo rezultatus, labiausia į akis krenta „nulinis“ tarpgeneracinis mobilumas, tiksliau jo subjektyvus vertinimas. Pasiekta socialinė pozicija ir tėvų šeimos vaikystėje (iki respondentams suėjo maždaug 15 metų) socialinės pozicijos vertinimai yra beveik identiški. Matomas tik nežymus, vos kelių procentinių punktų poslinkis vertinant tėvų šeimos ir pasiektą asmeninę poziciją. Tai gi, absoliuti dauguma 35–49 metų Lietuvos gyventojų

jaučiasi užstrigę socialiniame lifte ir lygindamiesi su tėvų karta nesijaučia pakilę aukšty.

Nors ir besijaučiantys ten pat, kur tėvai, didelė dalis apklaustųjų norėtų atsidurti aukščiau: beveik 83 proc. – ant septintojo (aukščiausio), šešto ar penkto socialinių kopėčių laiptelio. Didesnei daliai šis noras tėra neįgyvendinama arba abejotina svajonė. Maždaug kas trečias (30 proc.) mano, jog šis šuolis jų gyvenime neįmanomas, dar apie 40 proc. – abejoja, o likęs trečdalis į ateitį žvelgia optimistiškai. Klausimas, kiek šansų būti įgyvendinti turi šie mobilumo lūkesčiai, lieka atviras. Juolab, kad ir mūsų apklaustieji jau sulaukė tokio

1 pav. Subjektyvus asmeninės socialinės pozicijos, tarpgeneracinio mobilumo ir mobilumo lūkesčių vertinimas

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

amžiaus, kuomet, sociologų nuomone, aktyvioji socialinio mobilumo stadija jau yra pasibaigusi ir belieka susigyventi su pasiekta socialine padėtimi.

Galvodami apie savo vaikų ateitį, lietuviai optimistiški ir tikisi, kad vaikai gyvenime sugebės palypėti aukščiau nei pavyko jiems. Toks viltingas žvilgsnis į ateitį yra gera žinia. Maždaug aštuoni iš dešimties tėvų viliasi, kad vaikai pasieks viršutines

tris socialinių kopėčių pakopas. Be to, beveik niekas nesitiki, kad vaikai užims žemesnes pozicijas nei tėvai, taigi, nemano, kad vaikai socialinėmis kopėčiomis kris žemyn.

Taigi, nors šiandieninė Lietuvos vidurinioji karta jaučiasi įstrigusi socialiniame lifte ir nemano pakilusi aukščiau savo tėvų, vaikų ateitį mato šviesesnę ir viliasi pajudėti aukštyn.

► Tėčių emocinis kapitalas ir socialinė nelygybė

Artūras Tereškinas

Sociologai vis daugiau kalba apie emocijas šeimoje ir tai, kokią poveikį jos daro šeiminiams santykiams ir vaikų ateičiai, todėl tiriant šeiminių gyvenimą būtina analizuoti ne tik ekonominius ir kultūrinius šeimos išteklius, bet ir vadinamąjį emocinį kapitalą, kuris gana raiškiai atspindi socialinę šeimos padėtį ir gali atskleisti skirtingų kartų socialinio mobilumo trajektorijas. Emocinis kapitalas paprastai apibūdinamas kaip šeimoje sukaupti emociniai ištekliai, naudojami palaikyti vaikų gyvenimo gerovę ir palengvinti jų kasdienes pasirinkimus (Reay, 2000).

Per gyvenimą sukauptas ir vaikams perduodamas emocinis kapitalas padeda susikurti reprezentabilią socialinę tapatybę ir kartu išreikšti savo socialinės klasės išskirtinumą. Paprastai aukščiausiomis emocinėmis kompetencijomis pasižymi vidurinė klasė. Šio socialinio sluoksnio vaikams perduodamas emocinis kapitalas bei emocinės kompetencijos svarbios dėl to, kad jos padeda laviruoti kasdienybėje ir palaikyti visapusiškai naudingus socialinius ryšius su kitais žmonėmis.

Tyrėjai, analizuojantys emocinį kapitalą, paprastai daugiausia dėmesio skiria moterims, nes jos laikomos emocijų šeimoje puoselėtojomis ir emocinio klimato palaikytojomis šeimoje. Kitais žodžiais, moterys dažniausiai užsiima emociiniu darbu šeimoje (Bourdieu, 1998; Reay, 2000 ir 2004). Šis tyrimas unikalus tuo, kad buvo analizuojamas skirtingos socialinės padėties vyrų emocinis kapitalas ir emociniai santykiai su vaikais.

Tyrimo remtasi sociologiniais interviu su 34 skirtingos socialinės padėties vyrais, gimusiais 1970–1986 m. Trylika iš šių vyrų turėjo aukštąjį universitetinį, kiti – aukštesnįjį, profesinį ir vidurinį išsilavinimą. Nors apibrėžti tyrimo dalyvių socialinę padėtį galima tik sąlygiškai, skirstant vyrus į priklausančius vidurinei ar žemesnei nei vidurinė klasė, buvo atsižvelgta į jų išsilavinimą, profesiją ir jų pačių apibūdinamą ekonominę šeimos padėtį.

Tyrimo metu buvo klausta, kokias emocines kompetencijas skirtingos socialinės padėties tyrimo dalyviai išsiugdė

vaikystėje ir paauglystėje ir kaip jas naudoja savo šeimose; kokių mastu vyrai užsiima kasdieniu emociiniu darbu ir investuoja emocijas į savo vaikus; kokias emocinės paramos, pagalbos ir emocinės vadybos strategijas šie vyrai renka auklėdami vaikus ir mąstydami apie jų ateitį.

Pirmiausia analizuojant emocinio kapitalo ir emocijų kompetencijų įgijimą jų pačių vaikystėje, didesnio skirtumo tarp skirtingos socialinės padėties vyrų nepastebėta. Dauguma iš jų teigė, kad jiems augant nebuvo įprasta dalintis su tėvais emociniais išgyvenimais ir tikėtis emocinės paramos. Emociniai ryšiai buvo ugdomi savarankiškai arba tarp draugų. Ne vienas iš apklaustų vyrų teigė, kad jie „augo kieme“, turėjo „daug laisvės“ ir kad jiems iš tėvų trūko „paprasto, natūralaus dėmesio“.

Antra, analizė rodo, kad didesnei daliai vyrų, nepaisant jų išsilavinimo ar profesinės padėties, trūksta emocijų kompetencijų, kuriomis jie galėtų dalintis su savo vaikais. Emociškai investuoti į vaikus trukdo ir gana įtempta vyrų profesinė veikla, nuolatinis laiko trūkumas. Vadinas, emocijų investicijų į vaikus lygis nėra tiesiogiai susijęs su vyrų išsilavinimu ar jų pačių apibūdinama ekonomine padėtimi, bet labiau priklauso nuo lyties. Kai kurių vyrų teigimu, emocinė vaikų priežiūra – jų žmonių ar partnerių darbas.

Trečia, tai, kad vyrai vaikystėje jautė emocijų ryšių šeimoje trūkumą, jiems trukdo ne tik tinkamai panaudoti emociinį kapitalą savo šeimų santykiuose, bet ir prasmingai plėtoti emocinius santykius su vaikais. Dauguma vyrų manė, kad vaikai patys turi patys apsispręsti dėl savo išsilavinimo, gyvenimo pasirinkimų ir ateities ir kad geriausia strategija – nesikišti į vaikų gyvenimą. Kai kurių vyrų žodžiais, vaikams reikia palikti „nevaržomą laisvę“ nuspręsti, ko jie nori ar siekia. Tai iš dalies riboja kryptingesnius vaikų išsilavinimo ir profesinio kelio pasirinkimo būdus, kurie prisidėtų prie jų subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu.

Tiesa, kai kurie aukštesnės socialinės padėties vyrai teigė, kad jie skiriasi nuo savo tėvų, nes daugiau dėmesio skiria

savo vaikams ir kraštutinėse situacijose kartu su jais ieško išeičių, pvz., kalbasi su jais apie nesėkmes ir būdus jas nugalėti. Priešingai, iš interviu matyti, kad žemesnės socialinės padėties vyrai sąlyginai menčiau panaudoja savo emocines kompetencijas, rečiau kalbasi apie išgyvenimus, kuriuos jų vaikai patiria mokyklose ar laisvalaikio. Tai kelia vyrų nepasitenkinimą ir frustraciją, tačiau būdų pakeisti šią padėtį nesurandama.

Nepaisant to, kad didesnę emocinio darbo krūvį šeimose prisiima moterys, tyrime išryškėjęs vyrų emocinio kapitalo trūkumas trukdo vyrams susidoroti su šeiminiemis įtampomis ir palaikyti emocinį artumą su savo vaikais. Tai turi įtakos ir jų vaikams, ypač jiems susidūrus su prieštarinomis ir net konfliktinėmis socialinėmis situacijomis už šeimos ribų. Be to, tėčiai nesugeba konvertuoti ribotų emocinių kompetencijų, kurios būtų naudingos jų vaikams, į socialinius ar kultūrinius išteklius.

Apibendrinant galima teigti, kad 1970–1986 m. kartos vyrų emocinės kompetencijos Lietuvoje dar nėra išskirtinai socialiai diferencijuotos ir vertintinos gana dviprasmiškai: išplėtooto emocinio kapitalo ir emocinių investicijų į vaikus trūkumas gali ne tik neigiamai paveikti vaikų gebėjimą tvarkytis su gyvenimo iššūkiais, bet ir mažinti jų gyvenimo galimybes bei išlaikyti juos jau įsitvirtinusių socialinių nelygybių rėmuose.

Literatūra

- Bourdieu, P. 1986. "The forms of capital." In *Handbook of theory and research for the sociology of education*, ed. J. Richardson, 241–58. Westport, CT: Greenwood.
- Reay, D. 2000. "A Useful Extension of Bourdieu's Conceptual Framework? Emotional Capital as a Way of Understanding Mothers' Involvement in their Children's Education." *Sociological Review* 48(4): 568–85.
- Reay, D. 2004. "Gendering Bourdieu's Concepts of Capitals: Emotional Capital, Women and Social Class." *Sociological Review* 52(2): 57–74.

Projektas bendrai finansuotas iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712 pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT)).

Projekto svetainė: <http://kartosirseimos.lt/>

Projekto facebook paskyra: <https://www.facebook.com/seimosirnelygybes/>

Demografija visiems
Informacinis biuletenis
2020 m. Nr. 8
ISSN 2351-6887 (internetinis)
<https://doi.org/10.7220/2351-6887.8>

Redaktorė	Aušra Maslauskaitė
Kalbos redaktorė	Marytė Židonienė
Maketuotoja	Marė Baublytė
Elektroninė prieiga	http://smf.vdu.lt/centrai/demografiniu-tyrimu-centras/

Užsakymo Nr. K20-005

Data 2020 01 15

Leidžia	Vytauto Didžiojo universitetas Socialinių mokslų fakultetas Demografinių tyrimų centras Jonavos g. 66 LT-44191 Kaunas, Lietuva
---------	--